

Annie Ernaux'nun Babasından Kalan İzlerde Büyüyen Tutkusu.

Merin Sever

Feminist Tahayyül, 3(2): 248-270.
(Arařtırma Notu)

Annie Ernaux'nun Babasından Kalan İzlerde Büyüyen Tutkusu

Merin Sever

Bazen “keşfettiğiniz” bir yazar deprem yaratır içinizde. Okurken beyninizin kaşındığını hissedersiniz, fikirler dışarı çıkmak için kafanızı içeriden tırmalar gibidir. Annie Ernaux’yu okumaya başladığımda, sanırım üçüncü ya da dördüncü sayfadan itibaren hissettiğim buydu. Bu yazı da o hissin bir neticesi. Burada “his”si vurgulamayı gerekli görüyorum, çünkü duyguların bir bilme biçimi yarattığına ve hislerin analizinin daha iyi bir anlama imkânı sunduğuna (Erdoğan, 2020: 279) samimiyetle inanıyorum. Bu anlamda, ben “feminist perspektiften bir edebiyat yazısı” yazmak için Annie Ernaux’yu seçmedim, onun yazdıkları bana bu yazıyı yazdırdı.

Geçtiğimiz yıl Can Yayınları’nın *Seneler*’i (2021) yayımlamasıyla bir anda Ernaux dalgası esmeye başladı. Daha önce İletişim Yayınları tarafından *Kürtaj* (2000) ve *Babam* (2001) kitapları yayımlanmış olsa da Ernaux’nun henüz böylesine yerleşikleşmiş bir adı yoktu. Belki “o kitap” *Seneler*’di, belki Ernaux’nun Türkiye’deki okurla buluşması için doğru zaman şimdi gelmişti. Ben bu yazıda, özellikle Ernaux’nun daha önde koşan yapıtı *Seneler*’den değil, *Babamın Yeri* (2022, Fransızca ilk basımı 1983)¹ ve *Yalın Tutku*’dan (2022, Fransızca ilk basımı 1991) bahsedeceğim. Yahut daha doğru ifadeyle, bir kadının, cesurca yazdıkları sayesinde babasıyla olan gerilimli ilişkisinden bir adama böylesine derin bir tutkuyla bağlanmasına dek hayatındaki izleri sürmemize izin verişinden... Bunu yaparken de yazarla, kitaplarıyla mümkün olduğunca karşılıklı konuşacağım, metinden alıntılarını yazıya davet edeceğim. Bunu özellikle yapacağım, çünkü benim yorumlarım ve çıkarımlarla oluşturduğum “ses”in, olsa olsa yazarın oluşturduğu temel sesle birlikte bir anlamı var; dolayısıyla onun sesi bilhassa yazıda duyulmalıydı -üstelik, çocukluğundan beri dile dair bir hassasiyeti ve kavgası

¹ İletişim Yayınları tarafından yayınlanan *Babam* ile aynı kitaptır.

olduğunu ifade eden (ki buna yazıda değineceğim), o kavganın miras bıraktığı kelimeleri özellikle metinlerine taşıyan bir yazar üzerine yazarken başka türlü bence doğru olmazdı.

Ernaux'nun metnininin, “kadınlara kendi seslerini kazandırmak, başka bir deyişle ‘yeni’ bir dil oluşturmak” çağrısında bulunan (Berktaş, 2019: 254) Fransız feminist teoriden etkilendiğini öne sürmek, yazarın içinde yetiştiği ülke ve kültürel çevre bağlamında şaşırtıcı bir iddia olmaz elbette; ancak daha önemlisi, bunu başarmış olması. “Yeni bir dil oluşturmak” meselesi başlı başına önemli, ne de olsa “kadını nesneleştiren, klişelerin cenderesine hapseden ve dışlayarak yok sayan bir kültürde kadınları özne olarak tasavvur edip dile getirmek kolay değil” (a.g.e.: 259) ve dünya üstünde süregelen hemen tüm kültürler -hâlâ- bu özellikleri haiz. Dolayısıyla bir kadının eserlerinde yeni, cesur bir sesi dile dökebilmesi az buz bir feminist katkı değil. Ancak bunun bir adım ötesine geçiyor Ernaux, hem bir yazar olarak hem de kitaplarında kendini ortaya koyarak özneleşiyor. Ernaux'nun kendi sesiyle yarattığı kitaplar, otobiyografik olmasaydı bile çok kıymetli olacaktı şüphesiz, ama öyle olduklarına göre baştan bunu belirtmekte fayda var. Çünkü kendimizi bir otopsi masasına yatırmışçasına analiz etmek kendimizle baş başayken bile zordur, bu “otopsi”ye binlerce gözün şahitlik edeceği bir durumda bir kadın olarak arzularımızı, korkularımızı, utançlarımızı, pişmanlıklarımızı açıp gösterebilmek ise bambaşka ve bence takdir edilmesi gereken bir boyutu işaret eder.

Peki *Babamın Yeri* ve *Yalın Tutku* bu ses ve özneleşme katkısı dışında feminist edebiyat içinde kendisine nasıl bir yer bulabilir? Feminizmin toplumla olan kavgası sınıf, statü ve etnisiteden bağımsız olmadığı gibi (Donovan, 2013), Ernaux'nun yapıtları da onun alt-orta sınıf beyaz bir Fransız aileden gelmesinden, aldığı eğitim ve eriştiği sosyal çevreyle burjuva kültürüne adapte olmasından, sonra bilinçli biçimde bu yeni kimliğine de eleştirel yaklaşım kendi üstünden soymasından yahut beyaz bir Fransız kadın olarak Fransa'da bir “Doğu Avrupalı” erkekle ilişki yaşamasından bağımsız değil, hatta bunlar yer yer anlatılarının oldukça merkezine geçiyor. Kitaplarının aynı zamanda “otososyobiografi” olarak tanımlanmasının (Hernández, 2017) sebebi de bu, kişisel anlatmakla yetinmeyerek kendi durumunun sebep ve sonuçlarını, toplumsal bağlantılarını da kurarak göstermesi. Onun kitaplarında “iz sürme”

eylemini gerçekleştirme iddiamın da temelinde bu var: kendisinin bu kısıntıları şükran duyulacak bir bollukla satırlarına serpiştirmiş olması. Şimdi, bu fikirler bağlamında bize o farklı metinlerden bazılarını sunan, bunu da kendine ait bir dil ve ses inşa ederek başaran Ernaux'nun metinlerine bakmaya, önce Ernaux'nun kökleriyle başlayalım.

Fransa Kırsalında Bir Aile

Babamın Yeri, aslında hiç yabancı olmadığımız bir hikâyenin -olumlu manada- süssüz, dil ve anlatım oyunlarına girililmemiş, yazarla anlatıcının bir ve özdeş olduğu bir anlatı. Babasının ölümünden başlayarak makarayı geriye saran Ernaux, bu otobiyografik anlatıyla elbette sadece kendi ailesinin fotoğrafını çekmekle kalmıyor, sınıf meselesinden taşra-kent gerilimine, toplumsal cinsiyetten kişinin kendini keşfetme sürecine, bireyle toplum arasında cereyan eden birçok farklı toplumsal ilişkiye birinci ağızdan şahitliğiyle değiniyor. Ernaux istese, babasından, ailesinden yola çıkarak bir toplumsal dönüşüm romanı da yazabilirmiş pekâlâ, çağına uygun bir *Bel-Ami* yaratabilirmiş o da; fakat o bambaşka bir yolu seçmiş; cümlelerin net, kısa, temiz, direkt olduğu bir biyografik anlatı yaratmış. Nedenini kendisi açıklıyor zaten: “Yokluklara ve mecburiyetlere katlanarak geçmiş bir hayatı anlatmak için ne sanatın tarafını tutmaya ne ‘sürükleyici’ ya da ‘dokunaklı’ bir şey yapmaya çalışmaya hakkım var.” (*Babamın Yeri*, 18) Bu üslup ve form tercihi, elbette bir yanıyla kişisel, ama bir yanıyla da bütün kitap boyunca anlatacaklarına sınıfsal ve ideolojik olarak da daha uygun olan belki. Zira aktardığı yalın gerçeklik halihazırda yeterince sürükleyici ve yeterince dokunaklı. Fazlasını denemek, fazlası için zorlamak, muhtemelen metnin tadını da kaçıracaktı.

“Hiç yabancı olmadığımız bir hikâye” demiştim. Topraksız köylü bir adam hayal edin. Sekiz yaşından beri yazları ot biçmiş, hasat zamanı harman kaldırmış, okuma-yazma öğrenme şansı hiç olmamış. Evlenmiş, çocukları olmuş, sert bir çehreye bürünmüş, saldırganlaşmış, karısına gün yüzü göstermemiş, çünkü bu kabalık ona kendisini bu koşullarda “güçlü”, “erkek” hissettirmiş. Onu en çok sinirlendiren şey aileden birini kitap ya da gazete okurken görmek olmuş, muhtemelen kendisini eksik hissettirdiğinden. Şimdi o adamla aynı evde yaşayan kadını

hayal edin; birazcık para için dokuma tezgâhının başında, havasız bir odada saatlerce kumaş dokuyan. Bir kadın olarak sıkıştırıldığı koşullar içinde kendini kanıtlayabileceği tek alanı, evde yıkanıp kuruması için bahçeye asılan çamaşırların beyazlığıyla ispatladığı temizliği, titizliği olmuş, bir de dini bütünlüğü; yani yüzyıllardır kadınlara dikte edilen rollerin yeşerdiği alanlar. Ernaux'nun babaannesi, bu bakımdan hiçbirimize yabancı değil. Bu iki “tanıdık” figürden müteşekkil bir çift var karşımızda; düğün, şenlik zamanı daha iyi yiyebilmek için yemeklere üç günlük boş mideyle giden, çocuklardaki bağırsak kurdunu düşürmek için onların giysilerinin göbek kısmına yakın yerlerine sarımsak dolu küçük bir kese diken... Bu çifti, Fransa'nın köyünden alın ve dünyanın herhangi bir kırsal bölgesine yerleştirin aklınızda, hayal etmekte hiç zorlandınız mı? Yaşar Kemal'in bir romanında da rastlayabilirdiniz onlara. Köy insanlarının “romantize edilmemiş”, yalın halleriyle portreleri...

Ernaux, ailesinin önceki kuşaklarına ait bireylerinin portrelerini bize vererek, literatüre “Fransız milliyetçiliği” olarak geçen bir formun 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başlarındaki halini anlamak için de bir imkan sunuyor. Toplumsal cinsiyetle de her zaman son derece iç içe geçmiş bir halde ilerleyen milliyetçiliğin (Yuval-Davis, 2010; Walby, 2011), hem Fransa hem de belki Türkiye tezahürleri üstünde düşünmek için verimli bir alan bu. Zira, prestijli olduğu için Fransa'nın da vurgulamayı tercih ettiği ve ona uzaktan bakanlar tarafından kolayca benimsenen ve Paris'ten ibaretmiş gibi görünen/görülen, “entelektüel, sanatçı Fransız” imajının dışında, bir de doğayla iç içe, kendine soyadı olarak kuş, ağaç isimlerini seçen, tarımsal üretimiyle ve güçlü tarım kooperatifleriyle, sendikalarıyla övünen bir Fransız toplumu da mevcut. “Gerçek Fransa”, bu bakımdan Fransız kırsalında yaşıyor; şaraplık üzüm bağlarında, cidre'lik elma bahçelerinde, Fransa'ya ününü kazandıran peynirlerin sütleri için üretim yapılan mandıralarda, Güney Fransa'daki turunçgil ve lavanta bahçelerinde Paris'in işine geldiği zaman, işine geldiği kısımlarını alıp kullandığı romantik Fransız milliyetçiliği de ekilip büyütülüyor; “vatansever” bir milliyetçilik... İşe gelince de hemen “entelektüel Parisli” imajı besleniyor elbette; “felsefeye, edebiyata, sanata yön veren, kural yıkan, ilerici, avangart Fransızlar”... Yine Türkiye'den tanıdık gelecek bu yarılımda, Ernaux'nun kendinden önceki kuşaklar o taşranın,

Ernaux ise Paris’le özdeşleştirilen diğer tarafın bir sembolü gibi; ta ki Ernaux bu yarılmanın farkına varıp bilinçli bir şekilde silkininceye kadar...

Modern Devletin Bireysel ve Toplumsal Yansımaları

Ernaux’yu başka bir seviyeye taşıyan ve hem özel olarak ailesinde hem de toplumda bir karşılığı olan geçiş süreci, Fransa’da babasının zamanında başlıyor. Ernaux, bir bakıma babasının attığı adımları devam ettiren kişi. Okuma-yazma bilmeyen ve çiftlikte çalışan dedesine kıyasla, “sınıf atlamış” bir babası var Ernaux’nun. Üstü başı gübre kokmuyor çocukluğundaki gibi, “hava şartlarından etkilenmeyen, temiz bir iş”i var; bir fabrikada çalışma “lüksü”ne sahip. “Sıcaktan ve soğuktan korunma” vurgusunun “ilerleme”, köylüden işçiye geçmenin bir tür sınıf atlama olarak telakki edilmesi, bana hem çok benzer hem de bambaşka bir refleksi anımsatıyor: Bir zamanlar köyden kente göçmüş ailelerin “tipik meslekleri”nden biri olan kapıcılık işini yaparlarken, “Temiz yerde çalışır, üstü başı temiz olur, şehirde geçen bir zanaat da edinir aç kalmaz” diyerek çocuklarını buldukları mahallelerdeki esnafa berber çırağı, manikürcü kalfası, aşçı yamağı olarak vermelerini anımsıyorum (Sever, 2017); iç ezen bir “lüks” olarak tanımlanabilir bu sayılan nitelikler.

Ernaux’nun babasına bu “lüksün” önünü açan nedir diye düşünürsek, bunun cevabı modern, ulusal ordu olacaktır. Bir yandan köylü çocuklarını fiziksel olarak köyünden çıkarıp başka yerleri gösteren, diğer yandan da onlara toplumsal manada köylülükten başka bir dünya imkânını gösteren ve bireyleri “vatandaşlık”ta eşitleyen bu yurttaşlık görevi, babasını üniforma giydirecek şehirli çocuklarla eşitliyor. İtaat etmeyi öğreterek, “modern kurallar”a uyum sağlamaya alıştıran, “ulusal eğitim”in yetemediği noktada -erkekler için- açığı kapatarak bir tür “modern vatandaş üretim tesisi” görevi görüyor ordu. Üstelik, Ernaux’nun metin boyunca vurgu yapacağı dil meselesinin de göbeğinde yer alıyor ulusal ordu kavramı, çünkü ülkenin farklı bölgelerinden gelen bireylere “standartlaştırılmış” bir dili anlamayı, o dille verilen ortak komutları yerine getirebilmeyi, biraz da o dili konuşabilmeyi öğretiyor. Dikkat edilirse, bu hususların hepsi, fabrika işçiliği için de geçerli ve gereklidir. Bu bakımdan Gellner (2008),

ulus-devlette standartlaştırılmış ve yaygınlaştırılmış bir ulusal dilin geliştirilmesi ihtiyacını “komutları algılayacak birey ihtiyacı”na bağlarken çok haklıydı, ki modern devletin “vatandaş üretimi” metotları konusunda Hobsbawm’ın (2010) ve standartlaştırılmış dilin önemi konusunda Anderson’ın (2009) söyledikleri de bunu pekiştirir. İşte Ernaux’nun babası da fabrikada, kıışlada komutları anlayıp emri yerine getirecek, emir-komuta zinciri içinde iş görebilecek insan ihtiyacına uygun yetiştirilen bireylere “vatandaş” denilen bir çağın mahsulü. Nitekim çiftlikten gittiği ordudan dönüşte “ekine dönmüyor” artık babası, fabrikaya işçi yazılıyor. Üstelik bugün bizim söylendiğimiz “sabit mesai saatleri”nden memnun, “siren çaldıktan sonra özgür” (*Babamın Yeri*, 24).

Nasıl Ernaux’nun babası dedesine göre farklıysa, annesi de büyükannesine göre çok daha “özgür” ve “farklı”. Kocasını cephede olan köylü kadınların regl bezlerinin her ay çamaşır ipinde gözlendiği bir ortamda yaşamıyor annesi. Bir “fabrika kızı” o, yüksek sesle gülebiliyor, saçını kestiriyor, capcanlı, sözünü sakınmıyor. Halaları annesine zaten bu yüzden pek iyi gözle bakmıyor, fabrika kızları “hafifmeşreplik”le malul onlara göre. Daha önemlisi, burjuva ailelerin yanında çalışan halaları bazı “incelik”ler öğrenmiş, bir tür “sosyal sermaye” edinmişler; kim bilir, belki salon hayatının, misafir ağırlamanın yolunu yordamını biliyorlar. Kendileri o hayata ait olmasalar da sonradan edindikleri “hayat bilgisi”yle bir fabrika kızına caka satabilirler. Bu denklemde iki taraf da “parasını kazanan kadın”dır belki, ama annesinde onlarda olmayan bir şey vardır; fabrikada çalışmanın “ev ortamı”nda, özel hayata dair bir mekânda çalışmaya kıyasla özgürleştirici konumu. Her iki iş de para kazandırır da bir “fabrika kızı” kamusal hayata çok daha fazla dahil olur. Bu da muhtemelen halalarının “fabrika kızları”nı “hafifmeşrep kızlar” olarak görmelerinin bir başka sebebidir: Varlığını bin yıllardır devam ettiren “kamusal hayata karışan kadının saflığını yitirdiği” fikri, aynı zamanda özel alanı kamusal hayatın “kirliliği”nden korumanın yolunun kadını o “kir”den uzak, saf, temiz tutmak olduğunu dikte eden bir söylem geliştirmiştir.

Bu kurgu içinde her ne kadar kadının ekonomik özgürlüğünün olmaması daha çok tercih edilen durum olsa da bunun toplumdaki her sınıf için mümkün olamayacağı aşikârdır.

İşte böyle bir durumda, bir kadının toplumsal hayata karışacağı, kurumsal güvencelerle donatılacağı, hatta belki sendikalara üye olacağı bir işe girmesindenense yine “ev ortamı”nda ve daha çok kadınlarla haşır neşir biçimde çalışarak özel hayatın sınırları içinde kalacağı, güvencesiz, koşulları muğlak bir işte çalışması ehven-i şerdir. “Dışarıda” çalışmasına *izin verilmeyen* kadınların eve parça başı iş alarak para kazanmasına veya evlere temizliğe, yemek yapmaya gitmesine *izin verilmesinin* sebebi de budur. Buna karşı çıkanlar ise hafifmeşrep olmakla suçlandıkları gibi, “gözleri açıldığı için” yırtıklıkla da sık sık itham edilirler. Ernaux’nun annesine olan da bu bakıma budur. Oysa babayı fabrikaya işçi yazıldığı için suçlayan yoktur elbette.

Ailelerinden bir adım öteye gidebilmeyi başarmış bu iki insanın evliliği, daha başka “ilerleme”lere de kapı açar. Savaş sonrasında dünya yeniden inşa ediliyordur ve bir işçi maaşıyla dahi yukarıda iki aşağıda iki odası olan bir ev tutulabiliyor, “yemek odası takımı, aynalı dolaplı bir yatak odası takımı” gibi şehirlilere özgü mobilyalar alınabiliyorsa, belki işçilikten küçük esnaflığa da atlanabiliyordur... Ernaux’nun annesiyle babası küçük bir sermayeyle bu işi başarabileceklerine inanarak, “özel bir beceri gerektirmeyen mal alıp satma” işinde karar kılarlar (*Babamın Yeri*, 26). Ama bu, onlara kaybedeceklerinden korkacakları şeylere sahip olacakları bir hayatın da kapısını aralar, özellikle “yine işçiliğe düşmekten” korktukları bir hayatı (*Babamın Yeri*, 27). Dışarıda ilkokuldan sonra dokuma tezgahlarında çalışmaya başlayan, sabahın altısında çocuklarını kreşe bırakan işçi kadınlarla dolu mahalleler varken, sadece sipariş edilen ürünü raflara dizip elinde parasıyla alışveriş yapmaya gelenlere bunları vererek, bedenen yorulmadan para kazanıyor olmak Ernaux’nun anne babasına çok enteresan gelir. “Bu kadar az bir bedensel çalışmayla para kazanıyor olmanın şaşkınlığı” üstlerindedir (*Babamın Yeri*, 27).

Ancak bir işçi mahallesinde dükkân açmak, veresiye ürün verme ikilemini de beraberinde getirir; ya veresiye vermeyi reddederek daha az satış yapacaklar ya da veresiye ürün verip her daim “sermayeyi kediye yükleme” korkusuyla yaşayacaklardır. Bununla başa çıkmak için “bilhassa arzu uyandıran ürünleri” raflardan kaldırırılar. Onlar artık sadece Pazar

günleri, ailelerin para harcamaya çıktıkları günler ortalıkta görünecektir (*Babamın Yeri*, 28). Bu örnekte görüldüğü üzere, metin boyunca aile fertlerinin yaşadığı “ilerleme”ler, aslında hep yeni korkuları da beraberinde getirir; çiftlik yaşamına geri dönme korkusu, işçiliğe geri dönme korkusu, dükkânını ve onun getirdiği yeni statüyü kaybetme korkusu... Son derece anlaşılabilir korkulardır bunlar elbette, belki de insanlığın çoğu söz konusu olduğunda doğal karşılayabileceğimiz korkular. Modern toplumun amentüsü sayılan bu “ilerleme” fetişi ve kaybetme korkusu, asla yalnızca maddiyatla ilgili değildir ve Ernaux bunun farkındadır. Nitekim anne babasının, tedbirsiz davrananlara bir *ders verme* veya borç ödeme vakti geldiğinde çocuğunu hâlâ eline para vermeden veresiye alışveriş için gönderenleri tehdit etme *hakkını* kendilerinde görmelerini, “artık en aşağılanan tarafta olmamaları”yla açıklar (vurgular orijinal metne ait, *Babamın Yeri*, 29). Artık toplumsal tabakalaşma içinde farklı bir yerdedirler. Yine Ernaux’nun annesi, bu yeni statülerine uygun olarak, babasının “*kötü tavırlarından* (yani köylülükten ve işçilikten) vazgeçmesi için *savaş verecektir*” (vurgular orijinal metne ait, *Babamın Yeri*, 29). Fakat aynı anne, modern toplumun bitmek bilmeyen çelişkilerine bir nazire yaparmışçasına, köylü kadınlarda olduğu gibi dinle bağlantısını sürdürecektir. İnsanın asla tamamen kurtulamayacağı çelişkileri... Tıpkı bir yandan akrabalara bolluk sahneleri sergileyerek “zenginler” diye çekiştirilmekten hoşnut olmaları, bir yandan da yine sermayeyi kediye yükleme korkusuyla başlarda bonkörlük yaptıkları eşe dosta soğuk davranmaya mecbur hissetmeleri gibi...

Ernaux’nun yaptığı kâğıda dökme işini ise daha değerli kılan, bir bakıma hem bu korkulara meydan okuması hem de kibirli anları ifşa etmesi; ailesinin ve kendisinin, toplumsal açıdan daha aşağıda görülen katmanlardan geçerek bugüne varışını yazmak, kendi entelektüel ve burjuva çevresi içinde ciddi bir akıntıya karşı duruş hareketi olarak görülmeli.

Söze Dökülen ve Dökülmeyen “Dil”

Babamın Yeri, aynı zamanda Ernaux’nun dille bilinçli bir kavga verişinin metni. Ernaux, ailesinin hayatından çekip çıkardığı tüm detayları “kulağında kalan kelimeler”le, o hayata

yakın durmak için bire bir yazıya dökerken, bunları italikle işaretleyerek ayrıca göstermeye dikkat ediyor. Dile bunca düşmesi de boşa değil, çünkü en hınçlı ve sert kavgaları “dil” yüzünden yaşadığını anlatıyor. Ve bu dil, asla sadece kelimelerle ifade edilen bir dilden ibaret değil. Nasıl bahçede fotoğraf çekerken “tuvalet önünde poz vermeme”yi öğrenmenin bir burjuva estetiği arayışı -bir estetik dili- olduğunu fark ediyorsa (*Babamın Yeri*, 32), trende birinci mevkide seyahat ettiğinde o mevkidekilerin çocuk sesinden hoşlanmayacağını bildiği için çocuğunu daha da sakın tutmaya çalıştığını da hayretle “Tam burjuva olmuşum” diye fark ediyor (*Babamın Yeri*, 18).

Onun dünyası tamamen ikiye yarılmış halde, bir yanda çocukluğundaki “sahip olduğu bisiklet, dükkân ya da arabayla poz vermekten gurur duyan” babasının dünyası var (*Babamın Yeri*, 37), diğer yandan “sahip olduğu zevklerinin sorulduğu” burjuva arkadaşlarının dünyası. Öğretmenlerinden biri, evlerinin “tam bir eski Normandiya evi” olduğunu söylediğinde babasının bu sözleri nezakete yorması boşuna değil (*Babamın Yeri*, 53), çünkü o “yeni” olanın “iyi” olduğuna inanıyor, dolayısıyla “eski” bir şeyin gerçekten beğenilerek övülmesi ona göre mümkün değil. Onun hayali ahşap tavan kirişlerinden ve şömineden kurtulmak, tuğlaları bembeyaz sıvayla kaplamak, bahçedeki övülen su pompasındansa mutfak musluğundan akan suya kavuşmak. Haksız mı peki? Eski Normandiya evlerindeki bir kuzineyi “otantik unsur” olarak görüp öven, şömineyi “ince bir zevk ürünü” gören daha üst sınıfların hangisi pompadan su çekmekle, her gün kül kovası boşaltmakla uğraşmıştır bilinmez...

“İnsanın tek tek seçilen nesnelere etrafını dayayıp döşeyebileceği fikrinden bihaber olunan” (*Babamın Yeri*, 38) bir dünyada yetişen genç kızın, davet edildiği partilere “rüküş” gitmekten korkması çok mu tuhaf? Yahut “eski ve çirkin bir şey, düşüklük, aşağılık işareti” olarak gördüğü taşra ağzından kısmen kurtulan babasının kendi kendisiyle gurur duyması? (*Babamın Yeri*, 40). Fakat çelişkiler demiştik, yine beliren çelişkiler de var elbette. Aşağı görülen dili doktor ya da yüksek mevkiden biri kullandığında, “ufak bir aşağılık duygusu”yla hoşlanıyor babası bundan (*Babamın Yeri*, 41). Ayrıca her ne kadar taşra dilinden kurtulduğunu düşünse de “yakışsız davranma, utanma korkusu”yla çoğu zaman fikrini savunmaktan imtina

ediyor. “Olduğumuz durumda, yani aşağıda olmasaydık, mutlaka bileceğimiz bir şeyden haberdar olmamanın utancı” ve “Hakkımızda ne düşünürler?” sorusuyla kıvrandıklarını söyleyen Ernaux, “saftirik köylü kahramanlar”ın budalaca davrandığı, hatta kendilerinin yapmaktan en çok korktuğu gafları yaptıkları filmlere kahkahalarla güldüklerini söylediğinde (*Babamın Yeri*, 39), bir tür katarsis yaşadıklarını anlamak da zor değil. Ve bu katarsise fazlasıyla ihtiyaçları var. Çünkü yüksek sesle hapsirdiklerinde öğretmenlerinin “terbiye ve nezaketlerine dair” iğnelemelerine maruz kalarak, bir şeyi anlamadıklarında “savaş çocuğu olmakla” nitelenerek, bugün yazdığı ve hayran olarak okuduklarımızı okulda kompozisyon olarak yazsa tasvirlerinin kabul edilmeyeceğini içten içe bilerek büyümüş bir neslin ferdi Ernaux.

Ernaux'nun yazdıklarının her satırına sinmiş bir utanç ve çekinme hissi var, önce kabul etmesinin, sonra utanmayı bırakmasının yıllarını aldığı bir hayat bu. Yazması uzun süren kısacık kitaplar yazmasını da böyle açıklıyor nitekim, öylesine bastırılmış anılar ki bunlar, çıkarması da uzun sürüyor: “Çok zamanımı aldı, çünkü benim için unutulmuş olayları gün ışığına çıkarmak, sıfırdan uydurmak kadar kolay değil. Hafıza direniyor” (*Babamın Yeri*, 63). Direniyor, ama öte yandan “sadece aşağılanmış bir hafıza bu ayrıntıları onun için saklayıp koruyabilirdi”. O yüzden bu kitabı yazarken eskiden utandığı ne varsa sayıp döküyor; bir zamanlar hak etmediğini düşündüğü bir saygıyla sorulan nezaket sorularının aslında ağzını kapalı tutarak yemek yemekten farklı bir nezaket kuralı olmadığını anlayışını (*Babamın Yeri*, 46), başarılı olduğu sınavların babasında “ondan daha iyi bir konumda olacağı” umudunu yeşerttiğini (*Babamın Yeri*, 47), öğretmenin onu kullandığı dille ilgili uyarmasından doğan hıncını onun da babasını “bozum ederek” çıkardığını (*Babamın Yeri*, 41)...

Ernaux'nun Anlatısında Toplumsal Tabakalaşma Gerilimi

“İşte, en nihayetinde her haliyle taşradan çıkmış bir kadın var karşımızda” diye düşünebilirsiniz. Ama Ernaux'nun ısrarla vurguladığı gibi, bu bir taşra meselesi olmaktan ötede. Eskiden büyük arabalarıyla, bugünse cipleriyle şehir merkezine inen “büyük” köylülerin

hareketlerine pek bakılmadığını biliyor çünkü Ernaux, öyleyse mesele “köylülük” değil, para sahibi olmak. Babası onun kendi isteğiyle ders çalıştığını hiç anlayamamış olabilir, ders çalışmayı “bir işçiye varmamak için gereken zorunlu bir kötülük, bir işkence” olarak görebilir (*Babamın Yeri*, 51), ama başkalarının kızlarının çalışmaya başladığı yaşta kızı hâlâ okuyor olduğu için hissettiği mahcubiyetin altında, kızını tembel, onu ise burnu büyük sanmalarının korkusunu taşıyor; fazla ayrıcalıklı görülmeğe, kızını okumaya teşvik ettiği için zengin sanılmaktan korkuyor. Ders çalışmanın onun gözünde emek vermenin bir başka yolu olmaması doğal, çünkü onun için çalışmak “sadece ellerle çalışmak”. Bununsa sınıfsal konumdan azade bir biçimde açıklanması mümkün değil. “Dile dair her şey belleğimde kırgınlık, hınç, acı veren atışmalarla iç içe, para meselesinden çok daha fazla” (*Babamın Yeri*, 42) diyen birinin dil ve edebiyat alanında okumayı seçmesi nasıl tesadüf değilse, bu da tesadüf değil.

Ernaux’nun evliliği ise sonrasında ekonomik ve kültürel tabakalaşmayla ilgili fark edeceği tüm meselelerin ilk düğümünü oluşturuyor. Her ne kadar üniversiteden “önyargısız” olduğunu düşündüğü arkadaşlarını, “ailesine tepeden bakılacağını tahmin eden herkes gibi” (*Babamın Yeri*, 58) ailesinin ve evinin durumuna dair neredeyse peşin özürlerle evine davet etmiş olsa da bir evlilik birliğinin kurulmasının, iki bambaşka aile arasında evlilik kurumu yoluyla bir akrabalık tesis edilmesinin arkadaşlıktan başka olduğunu biliyor. Babası, davet edilen bu matmazellere kendilerini beğendirmek için kendini paralamıştı.² Oysa aynı baba, damadıyla arasında “eğitim farkından öte, erkek erkeğe bir ortaklıkları” olduğunu varsayacak, dolayısıyla onunla adeta otomatik biçimde bir ilişki kurabileceğinden (*Babamın Yeri*, 58) emin olacak kadar “taşralı”. Yine de damadıyla arasındaki kültür ve toplumsal konumların yarattığı güç eşitsizliğinin de farkında tabii, zaten o yüzden genç evlilere para yardımında bulunmayı teklif ediyor.

² Ki bu da bizi çok övülen “aşırı misafirperverliğin” bir tür aşağılık kompleksinden kaynaklanabileceği, dolayısıyla mutlak olumlanacak bir mefhum olmayabileceği konusunda yeniden düşünmeye sevkeder, nitekim Ernaux da bize bunun için yeterince işaret sunuyor.

Parayla o farkı satın almanın imkansızlığı bir yana, Ernaux'un annesiyle babasının karşısında ezildikleri bir damat figürü var burada, işçi bir ailenin çocuğu olsa ona çeşitli testler uygulayacakken burjuva bir aileye mensup olduğu için onu test edecek kapasitede görmüyorlar kendilerini, çünkü oturup kalkmayı bilmenin doğuştan gelen mükemmelliğini tescillediğini düşünüyorlar. Damat da onları kendine denk görmediğini her haliyle belli ediyor zaten, ziyaretlerine gitmeye hiçbir zaman tenezzül etmiyor. Bizim aklımıza gelen Ernaux'nun da aklına geliyor, muhtemelen damadı bir işçi olsa annesi sitem etmekten açık açık kızgınlık belirtmeye dek genişleyen bir skalada eylemlerde bulunurdu bu duruma karşı, fakat konumlarındaki eşitsizlik yüzünden en fazla mektuplarında onları "dinlenmeleri için" taşraya davet edebiliyor (*Babamın Yeri*, 61). Aynı sayfada iç ezen bir başka ayrıntı, ailesini görmeye gittiğinde onu karşılamaya gelen annesinin "Sen alışkın değilsin." diyerek ağır valizini elinden alıp taşıması, çünkü annesi hep ağır kolilerle başa çıkmıştı ama Ernaux bunu yaşamamıştı. Ernaux'nun burjuva hayata sızabilmesi için gereken kitapları, plakları alan, burslu okumuş olsa da bu eğitim imkanlarına erişebileceği bir ortamda yaşamasını sağlayan hep anne ve babasının o çabaları elbet: "Kendisinin bilmediği bir lüksten yararlanmam için yetiştirmişti beni" (*Babamın Yeri*, 62).

Geçmişe dönüp baktığında artık hepsini fark edebiliyor Ernaux, fakat o zamanlar hiç böyle bir farkındalıkla hareket etmediğini de açık yüreklilikle itiraf ediyor. Sabahları çorbayla kahvaltı eden, sütlü kahve içmeyi feminen bulduğu için ancak yıllar sonra -o da korka korka-sütlü kahveye geçen ve onu da kaşıkla içen babasına tıraş losyonu almasını "Ne kötü bir hediye!" diye anıyor artık. Keza antika komodinelere ya da Dunlopillo marka yatağa sahip olmasından bahsetmesinin onun için ifade ettiği tek anlamın "kızının başarısının tescili" olduğunun, o markalarla hiç ilgilenmediğinin de artık farkında (*Babamın Yeri*, 62); bir zamanlar girmek için çabaladığı burjuva dünyadan şimdi hiç hoşlanmadığının da. Çünkü oraya girmesinin yolu kendini inkâr etmekten geçmişti, kendi kültürel varlığından utanarak ne kadar iyi hissedebilir ki bir insan kendini? Taşralı, bedensel çalışmaya dayanan işlerden küçük esnaflığa geçmiş, birçok konuda hâlâ oldukça ataerkil ve toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranan bir ailenin kızı olduğu gerçeğini ve bu gerçeğin her zaman böyle kalacağını

kabulleniyor Ernaux, hatta tam da bu koşullardan “yükselebildiği” için başarılı sayılabileceğini kabul ederek geçmişe yönelik bir özeleştiri geliştiriyor. Bu dönüşümü esnasında orta sınıf ahlâkına kafa tutmanın aynı zamanda burjuva kültürüne kafa tutmak olacağını keşfedecek ve her ikisinin de ikiyüzlülüğüne karşı zaman içinde ortak bir savunma hattı geliştirecek bir kadın artık Ernaux, ki dilerse bunların izlerini de okur *Kürtaj* ve *Seneler*’de sürebilir.

Ernaux’nun Tutkusunda Geçmişinin İzini Sürmek

Onu hor gören dünyaya ait olabilen kızıyla gurur duyan babasının ölümü ve onun ölümünden sonra yazarak geçmişle giriştiği bu hesaplaşma, bugün tanıdığımız yazarın var olmasını sağladığı için minnettar olacağımız şeyler bir bakıma. Bu hesaplaşmanın bir başka boyutunu da *Yalın Tutku*’da göreceğiz nitekim. *Babamın Yeri* gibi, *Yalın Tutku* da bir otobiyografik anlatı. Onu bunca güçlü kılan da şüphesiz bu yanı. Tek kelimeyle tanımlamak gerekse *Yalın Tutku*’yu, ben dahil birçok kişi “cesur” diye tanımlar muhtemelen, çünkü karşımızda, artık tanınan bir *yazar* olma kimliğinden de yer yer soyunarak yazmış, bir erkeğe duyduğu tutkuyu ahlaki sınırları veya kalıpları düşünmeden kâğıda dökmüş bir *kadın* var. Yayımlandığı 1991’den bu yana cesaret anlamında ise değişen çok bir şey yok, bir kadının tutkularını tüm yalınlığıyla yazabilmesi hâlâ çok cesur bir hareket.

Bu kitapta öncekinin aksine artık meslek hayatının ve evliliğinin başlarında, küçük oğlunu büyüten Ernaux değil; boşanmış, mesleğinde ilerlemiş ve yetişkin iki oğlu olan bir Ernaux var karşımızda. Okur olarak bizim için daha önemlisi, geçmişini, köklendiği alanları, korkularını, özlemlerini *Babamın Yeri*’nde apaçık ortaya serdiği için öğrendiğimiz bir yazar var. Dili yine çok tanıdık, aynı açık, düz, sakınmasız dil. Daha ilk sayfadan söylüyor zaten yazmanın “ahlâk yargılarının askıya alınmasına” yönelmesi gerektiğini düşündüğünü (*Yalın Tutku*, 11). Amacına da ulaşıyor, istediği gibi şaşırtıyor bizi diliyle ve anlatımıyla. Okurken beni neredeyse titretense sadece tutkularını yazma cesaretini göstermiş olması değil ama, hatta belki de bundan çok, “utanılası şeyler yapmış olduğunu yazmaktan utanmaması”. Burada “utanılası şeyler”den kasıt tutkusu ya da o tutkuyla yaptığı genel ahlâka uymayan eylemler

değil, daha okurken sonunda acı çekeceğini bildiğimiz, adeta acının adım adım yaklaştığını hissettiren davranışları; bir bakıma “aptalca” bulunabilecek, yakın bir arkadaşımızın yaptığını görsek belki de onu omuzlarından tutup sarsmak isteyeceğimiz davranışlar... İşte bu “aptallığı”nı ifşa etmekten hiç çekinmiyor Ernaux, çünkü “tutku”nun doğasını anlıyor ve hem tutkusunu hem de kendisinin bu yeni halini tamamıyla olduğu gibi kabulleniyor. Bir kadın olarak omuzlarına yüklenen “yanlış yapma lüksünün olmadığı” varsayımını elinin tersiyle itiyor ve yanlış olacak olsa da, bile isteye tutkusunun peşinden gidiyor, kendi yolunu seçiyor. *Yalın Tutku*, işte hem bu seçimden, hem sonrasında onu yazıya dökmekten, hem de yayımlamaya cesaret etmekten utanmayışının ürünü.

Peki hiçbir noktada, hiç mi “utanç” hissetmiyor, hiçbir şeyden çekinmiyor mu Ernaux? Öyle olsa belki de muhteşem olurdu, ama bence çekinceleri olmasına rağmen buna karşı durup kitabı yayımlamaya karar vermesi kadar değil. Çünkü korkmadığımız şeyleri yapmak kolaydır, bir bakıma gerçek cesaret korkularımızın üstüne gidebilmektir. Ernaux da bunu yapıyor. Yazma gereksinimi hissettiği sürece, yaşadığı tutkusunu yazarken hiç utanmadığını, ancak bu gereksinim bittiğinde utandığını söylüyor Ernaux. Çünkü kimse görmezken utanca yönelik bir itki hissetmez, ama metin herkesin göreceği harflere dönüşünce, “Otobiyografik mi?” türü sorulara cevap verme ve kendini aklama yükümlülüğünün omzuna çökmesi ihtimaliyle “masumiyeti sona erecek”tir (*Yalın Tutku*, 47). Onun önceki Ernaux’yla en temel farkı da bu bence; bütün çocukluk, ergenlik ve ilk yetişkinlik yıllarını ailesinden, evinden, ait olduğu sınıftan, kültürel kodlarından öylesine utanarak ve sonrasında bu utancı kabul etmek, alt etmek, yazarak itiraf etmek ve bununla yüzleşmekle geçirmiş ki, adeta “şerbetlenmiş” bir Ernaux var şimdi karşımızda. Kendi deyimiyle, tutkusunu “açıklamak değil sadece sergilemek” istiyor, çünkü tutkusu “açıklanması gereken bir hata” değil (*Yalın Tutku*, 24).

İçine düştüğü, içinde büyüdüğü tutkusunu nasıl anlatmalı? “Okuduğu tüm romanlarda neredeyse sadece kadın-erkek ilişkileriyle ilgili cümlelere dikkat ediyor, sadece âşık olduğu A. ile ilgili olabilecek şeyler dikkatini çekiyor, izlediği filmi o da izliyor mudur diye düşünüyor, senaryo onların durumuyla örtüşüyor mu diye inceliyor, müzelerde yalnız aşkla ilgili şeylere

bakıyor, heykellerde adamın vücuduyla benzeşen detaylar arıyormuş” desem, “Ne var ki bunda?” denir. “Belki arar da evde bulamaz diye korkusundan evden çıkmıyor, telefonu duymama endişesiyle elektrik süpürgesini ya da saç kurutma makinesini çalıştırmaktan imtina ediyormuş” desem, eh bu sefer belki bir “Hmmm...” koparabilirim. Ama emin olmak gerek ki işler bu kadarıyla kalmıyor. Takıntılı ruh halini dibine kadar yaşıyor, yaşadığını açıkça anlatıyor Ernaux. Klasik müziktense klişe aşk şarkılarını dinlemeyi yeğleyecek; aşkı için hayır kuruluşlarına, dilencilere, falcılara para verebilecek; Harlequin’den çıkma ucuz aşk hikâyelerine dalan kadınları anlayabilecek hale geliyor. “Bir bayağılığın başlangıcında onunla olmaktan” (*Yalın Tutku*, 25) mutlu olabilecek, hatta terk edildiğinde “Hiç olmazsa belki bana bunu bırakmıştır” diye “umutla” “AIDS testi” yaptırmaya gidecek hale (*Yalın Tutku*, 38).

Bu detayları itiraf etmek kolay olamaz. Aklını onu düşünmekten başka hiçbir şeye vermek istemediğini, onu düşünmesini sekteye uğrattığı için dost yemeklerine bile gitmekten nefret ettiğini, onu saplantısından kurtarabilecek fırsatlardan hususi olarak kaçındığını, bir şey yapmama imkanının olduğu her anında A.’yı düşlemekten adeta fiziksel bir zevk aldığını söylemesinden de (*Yalın Tutku*, 14-15) tutkulu bir bekleyişin hazzına vardığını, o hazzın tadını bildiğini anlıyoruz, ki onu böylesine güçlü bir itirafa iten de önceki hislerinin büyüklüğü olsa gerek. Fakat elbette bu haz, aynı zamanda gelecekteki bir acıyla eşleşiyor, çünkü hep bir eksiklikle yaşıyor. Yanındayken bile onun gideceği anı düşünmekten alıkoyamıyor kendini, her seferinde ilişkilerine yeni bir şey katıldığına inanarak kaç kez seviştiklerini hesaplıyor, onun spermlerini içinde saklamak için yıkanmıyor. Ernaux’nun âşık olduğu adam, yani A., Doğu Bloku’ndan bir yabancı. Saint-Laurent takım elbiseleri, Cerruti kravatları, büyük arabaları, arabayı hızlı sürmeyi seviyor; entelektüel açıdan pek derinlikli değil, hem gerçek hem mecazi manada onunla aynı dili konuşmuyor, ama umursamıyor bunları Ernaux. İçten içe kabul ediyor eğer birlikte olduğu kişi bir Fransız olsa bu özellikleri hor göreceğini, ama onda “yabancı” olduğu için bunları hor görmüyor. Tabii ki, aslında bu da bir tür ayrımcılık ve aşağılama; ama Ernaux onun adına bir özür üretiyor, ne de olsa o Doğu Bloku’ndan gelen biri ve Ernaux da plaklara, seyahatlere, elbiselere meraklı olduğu ancak arkadaşlarındaki imkânlarla

sahip olmadığı için bunlara ulaşmayı çok arzuladığı zamanları hatırlıyor. İtiraf da ediyor bunu: “A.’da kendimin ‘en sonradan görme’ yanını bulmak hoşuma gidiyordu” (*Yalın Tutku*, 25).

Onun geçmişini bildiğimiz için, bunun babasıyla bağlantısını kurmamız da zor değil; sahip olduğu bisikletiyle, dükkânıyla, arabasıyla fotoğraf çektirmekten hoşlanan babası; basit ve kolay anlaşılır zevklere sahip olan babası; derin entelektüel dünyaya ve o dünyanın filmlerine/kitaplarına saygı duysa da yaşamak için bunlara ihtiyaç duymadığını belirten babası... Hatta sadece baba meselesi de değil bu, ucundan itiraf ettiği gibi, kendi sonradan görme yanını, kendi basit zevklerden hoşlanan köklerini, kendi sıradan hırslarını onda görmenin rahatlatıcılığı, onda “tanıdık” şeyler keşfetmenin yarattığı bağ hissi ve pek tabii, başta eski kocası olmak üzere, Fransız burjuva dünyasına mensup insanlara karşı hissettiği olumsuz hisleri onda uyandırmayacak biri olması...

Onla ilişkide olduğu süre boyunca, alıştığının aksine bol bol para harcıyor alışverişe Ernaux. Onu her göreceği buluşmada başka bir elbise, ayakkabı, iç çamaşırını giymeye özen gösteriyor, sanki bu şekilde ilişkisini mükemmel kılabilecekmiş gibi hissediyor. Onun “Daha önce gördüğüm bir kıyafetle karşısına çıkmak bana bir hata, onunla ilişkim süresince meylettiğim bir çeşit mükemmellik çabasında bir gevşeme gibi geliyordu” (*Yalın Tutku*, 17) deyişini, “Kadın dediğin erkeğini elinde tutmayı bilmeli” düsturunun bilinçaltına itilse de etkisini göstermesinin emaresi mi saymalı? Ne de olsa yüzyıllarca “kadınlık öğretileri” içinde sayılan ve hepimizin az çok kulağına çalınmış olan “erkeği bir çocuk gibi varsayma, onun ilgisini hep yeni oyuncaklarla canlı tutma (giysiler, farklı iç çamaşırları, yeni saç modelleri/renkleri vs.)” yükünü taşıyan söylem, aynı zamanda ilişkiyi sürdürmenin sorumluluğunu da kadına yükler. Haliyle, ilişki biterse kadın “erkeğini elinde tutmayı bilememiş, erkeğine hoş görünememiş”tir. Bu söylem içinde erkekler için buna karşılık gelen bir cümle yok. Nitekim Ernaux’ nun da sevgilisinden böyle bir beklentisi yok.

Peki ondan beklemediğini, kendisi niçin sunma ihtiyacı hissediyor? İşin aslı, bilinçli yaşlara vardığında özellikle buna yönelik bir çaba gösterse de, doğal olarak kimse -kendini

feminist olarak tanımlayan kadınlar da- büyürlerken kulaklarına çalınan cümlelerin hepsini bir anda ve tamamen silemez. Öğrenmenin yıllar aldığı toplumsallaşma sürecinin izlerini silmek, bize öğretilenleri bırakıp onların yerine kendi doğrularımızı koymak (*unlearning*) da aynı şekilde yıllar alır. Üstelik bazen tüm çabalarımıza rağmen bazı öğretileri silemeyebilir, içimizde kökleşmiş bazı yargıları tamamen kıramayız. Ancak Ernaux’da izlerini gördüğümüzü düşündüğüm bu durum bir umutsuzluk sebebi olmak zorunda değil, hatta bilakis, bizi davranışlarımızın sebeplerini anlamaya iterek kendimizle ilgili çok kıymetli çıkarımlarda bulunmamamızı sağlayacak bir vesile de olabilir. Ernaux’nun bu durumu, yani *kendi gerçeğini* kabullenip yazabilmesi, kadınlar açısından hem güçlendirici hem de cesaretlendirici bir yan içeriyor: Sürekli olarak kadınlara -ama açıkça ama alttan alta- kendilerini eksik ve suçlu hissettiren, böylece onları hep daha fazlası için, hatta mümkünse mükemmel olmak için çabalamaya iten toplumsal yapının öğretileri, yaş/tecrübe/eğitim durumu vs. tanımadan tüm kadınlar üstünde etkili olabilir. Ernaux’nun yazdıklarını okumak, bir bakıma bu duruma “düştüsek” bunun normal olduğunu, bu hatalara yalnızca bizim “düşmediğimizi” göstererek bizi kendimizi yalnız ve yanlış hissetmekten koruyabilir ve bu şekilde güçlendirici bir etki sunabilir. İkinci olarak, ancak böyle konularda yalnız olmadığımızı anlarsak böyle bir ortaklığın nereden ve niçin doğduğunu sorgulayacak cesareti bulabiliriz. Başka bir deyişle, kadınların bu tarz düşünsel tuzaklara düşmüş/düşebilecek olmalarının normal olduğunu kabullenebilmeleri, bu deneyimlerini bastırmak veya bunlar için kendilerini suçlamak yerine, neden böyle hissettiklerini anlamaya yönelmelerini ve hayatlarının sonrası için kendi varlıklarını güçlendirebilmelerini sağlayabilir. Ernaux da, bir başkası da “kusursuz” değilse ve bunları açıkça ifade edebiliyorsa, belki biz de kusursuz olmak zorunda değilizdir ve bu “hatalarımızı” anlatarak birbirimize açılabiliriz.

Aynı imkân Ernaux’nun sürekli kusursuz olma ihtiyacının artık kendine yabancılaşma boyutuna geldiğini anlattığı anlara da taşıyabiliriz. Nasıl taşralı hayatıyla sonradan adapte olduğu burjuva hayatı arasında bir yarıma vardıysa ve o sürecin sonunda kendine yabancılaşmış hissediyorduyorsa, şimdi bu ilişkiyi yaşarken de kendine film izler gibi, kitaptan okur gibi dışarıdan bakıyordur Ernaux: “Çoğu zaman bu tutkuyu bir kitap yazıyormuş gibi

yaşadığım izlenimine kapılıyordum: her sahnede başarı ihtiyacı, her ayrıntıda aynı kaygı” (*Yalın Tutku*, 17). Telefonun çalmaması bile başlı başına bir kaygı sebebi, çünkü ilişkide olduğu A., hem yoğun bir iş temposuna sahip ve iş seyahatlerine gidiyor, hem de -ilişkinin asimetrisini göstermek adına daha mühimi- yalnız değil, evli. Dolayısıyla Ernaux ona ulaşma hakkına sahip değil, ne zaman buluşacakları, ne kadar süre yan yana olacakları, bunu planlamak için ne zaman konuşabilecekleri, her şey ama her şey erkeğin tekelinde ve kontrolünde. İlişkinin asimetrisini anlamak için sadece bu bile yeter. Ama bunlar isyan ettirmiyor onu, çünkü edemez, çünkü isyan ederse terk edilmekten korkuyor. Bu yüzden ona mektup göndermiyor, vücudunda iz bırakmamaya özen gösteriyor; partneriyle kavga etmesine sebep olabilecek herhangi bir şey yaparsa terk edilebilir zira. Kısıtlanmanın “gönüllü” kabulü. A.’nın, eşi istemesine rağmen çocuk sahibi olmayı reddettiğini belirttiğinde Ernaux, buna muhtemelen şaşırmayacaktır okur. Bu bilgi tek başına elbette bir şey ifade etmezdi, ama Ernaux ile olan ilişkisi de göz önünde bulundurulduğunda, her zaman kendi isteklerini önceleyen bir A. ile karşı karşıya olduğumuzu düşünebiliriz.

Tüm bu koşullar altında, yaşadığı ilişki içinde giderek “şimdiki zaman”ını kaybediyor Ernaux, artık sadece onu beklediği ve bu “bekleyişi mahvetmemek” için onunla ilgili, ona hazırlanmakla ilgili eylemler haricinde hiçbir şey yapmamaya çalıştığı, tamamen adamın gelişine odaklandığı bir “gelecek zaman” ve o gittikten sonra, bir sonraki buluşmaya dek anılacak bir “geçmiş zaman” var. Bu ikisi arasında salınan tutku artık bunaltıcı olmaktan öte değil. Öyle ki, artık hazzı bile sadece “gelecekteki bir acı gibi” yaşıyor (*Yalın Tutku*, 33).

Peki niçin hâlâ -hem de zevkle, istikle- bu ilişkinin içinde yer alıyor? Çünkü ona verdiği enerjiden, hissettirdiği tutkudan hoşlanıyor; hatta bu kısıtlamalar onun için bir beklenti ve arzu kaynağı (*Yalın Tutku*, 28). Dahası, bunu tam olarak böyle söylemese de sanki içinde bu kadar yoğun bir tutku duyumsamanın, yer yer kendini etrafındaki kadınlardan üstün hissettirdiğini de okura sezdiriyor. Diğer kadınların ve eski Ernaux’nun böylesine tutku hissetmeden, restorana giderek, spor seansını ya da çocuklarının sınav sonuçlarını bekleyerek yaşamasına şaşırıyor; bir kez o tutku boy verince, o olmadan sürececek bir hayat ona çok renksiz,

tekdüze geliyor artık. Bir başkasıyla uygunsuz bir ilişki yaşadığını anlatan dostlarına “Ben de” demekten bile imtina edişi de, bu sırta sahip olmanın tadını azalttığından. Biliyor ki, sır yoğunlaştıkça lezzetleniyor. Ama aynı zamanda, bu haz yoğunlaşmasının “tüketilen bir arzu sermayesi” olduğunu da biliyor, tabir-i caizse çok muhabbetin tez ayrılık getireceğinin farkında. Ama bu tutkudan kendini alamıyor, zira çok iyi biliyor ki onunla A.’yı bağlayan neredeyse tek ortak şey bu cinsel tutku.

Yolunu Seçmek, Seçtiğinin Peşinden Gitmek...

Ernaux’nun yasak aşkını düşünürken, çocukluğundaki mahallede öğleden sonraları eve gizlice erkek alan kadınlara kızıldığını hatırlaması boşuna değil. O kadınlara kızanlar “uygunsuz davrandıkları” için mi kızarlar, yoksa “cam silecek yerde gündüz saatlerini keyiflerine ayırdıkları” için mi, diye soruyor Ernaux (*Yalın Tutku*, 23). Çok anlamlı bir soru bu ve kanımca cevap ikincisi. Yapmayı istediğimiz ama korktuğumuz şeyleri yapmaya cesaret edenlere duyduğumuz haset, imrenme, gıpta ya da kıskançlık... Ernaux’nun tutkusunda bizi “imrendiren” ya da “iğrendiren” aslında aynı şey, kendi olmaya, yaşamayı istediği şeyi yaşamaya izin verışı kendine. Ama elbette bu “iznin” bir bedeli de var: acı. A.’nın onu terk edişiyle, somut bir fiziksel acı çekercesine acı çekiyor. Ayrılık acısı, çaresizce ondan telefon beklerken çektiği acıların ya da onu karısıyla sevişirken düşünmenin verdiği acının yerine geçiyor. Kendini bitap düşürecek fiziksel aktivitelere boğuyor, hatta eski bir acıyı hatırlamanın, o meşum kürtaşı gerçekleştirdiği binayı görmenin mevcut acısını unutturacağını düşünüyor. Bu girişimi hiçbir şeyi değiştirmiyor, zira kimi zaman giymiş olduğu bir bornoza dokunmak bile yepyeni acılar tattırmaya devam ediyor ona, ama “bunu yapmış olmaktan, kökeninde yine bir erkek olan bırakılmışlığa yeniden dönmekten memnun” oluyor (*Yalın Tutku*, 45).

Görüldüğü gibi bu haldeyken bile kendini mükemmel analiz edebiliyor Ernaux. Nitekim bornoz hakkında hissettiklerini not etmekle, herhalde bornozu da bir manada zihninde saklamış olacağının farkında. Bu analiz etme kabiliyeti, kendisine de mesafe alabilmesinin, objektif biçimde dışarıdan bakabilmesinin bir sonucu mu, yoksa yaşadığı yabancılaşmanın mı?

Cevap belirsiz. Fakat her halükârda hem dirayetine hem açığa vurma cesaretine hem de bunları açığa vururkenki üslubuna hayranlık duymamak elde değil.

Dürüstçe söylüyor Ernaux; şimdi tüm bunlar uzak bir zaman diliminde olmuş gibi gelse de ona, artık o da dönüşmekten korktuğu kadınlar gibi daha tutkusuz bir yaşam sürse de hatta o tutkulu kadına çok yabancılaşmış olsa da bu deneyimden öğrendiği muazzam bir şey var: Onu bu başka kadından ayıran sınıra, kimi zaman o sınırı aşmayı düşünecek kadar yaklaştıysa, bu “zamanı tüm bedeniyle bir başka türlü ölçtüğü” bu deneyim sayesinde (Yalın Tutku, 51). Tıpkı her şeye rağmen kendi yolundan gitmeyi seçecek başka kadınların kendi deneyimlerinden öğrenecekleri gibi...

Kendini yargılamaz Ernaux, ne yaşadıysa yaşanmıştır, hislerini küçümsemediği gibi onları yaşamak konusunda da kendine ket vurmamıştır. Bununla birlikte, ilişkinin ardından çok acı çekse de “Keşke şöyle yapmasaydım da ilişkimiz hâlâ devam etseydi” gibi sızlanmalara da girmez. İlişki yaşanmış ve kendi akışında yol almıştır. İlişkinin içinde mükemmel olmaya çalışsa da, bitişin ardından ilişkinin sorumluluğunu sırtına yük etmez, sadece hissettiği kayba odaklanır ve acısını yaşar. Halbuki muhtemelen aynı durumda olan birçok kadın kendini suçlamıştır ve suçlayacaktır. Oysa düşünersek, muhakkak ki okurun Ernaux’nun anlattıkları arasında fazlasıyla tanıdık bulduğu haller (kusursuz olma çabası, ilişkinin asimetrikliğine rağmen isyan etmeme vs.) vardır, onun eylemleriyle bire bir örtüşmese de aynı güdüden (beğenilme, sevilme, kabul görme, terk edilmeme isteği vs.) kaynaklanan eylemlerde de bulunduğu olmuştur. Bunları yalnız Ernaux’nun kitaplarını okurken değil, daha birçok edebi, görsel, işitsel yapıtta da görmüş, hissetmişizdir. Farklı ülke, kültür, sınıf ve zamanlardan gelen kadınlar, nasıl olur da bunca ortak noktaya, ortak hisse sahip olurlar? Şüphesiz bunun kadınların “aşk ilişkisi” içinde almalarının beklendiği rollerin ortaklığıyla yakından alakası vardır. Ernaux’nun anlattıklarını birçok farklı kadının “tanıdık” bulmasının arkasında da bu yatar.

“İz Sürme”nin Sonunda

Ernaux, yazdıklarıyla hâkim kültürü değiştirebileceğimize dair bir umut ışığı yakıyor, bizi de kendi sesimizi bulmamız için teşvik ediyor onun kendi adına konuşması. Çünkü utanmıyor, korkmuyor, onu nasıl yargılayacağımızı düşünmüyor, bir öğrencisi bu kitapları okuduğunda hakkında ne düşünürdü diye umursamıyor, ailesinin kökenlerini reddetmiyor, erkekler bir kadını bu tutkusuyla nasıl yargıladı diye aklına getirmiyor (o yargılanmayı zaten hamile kaldığı öğrenildiğinde yaşamıştı bekar, genç bir kadınken), eski utançlarından ya da hissettiği su katılmamış tutkudan, cinsel arzusunun boyutundan bahsetmeyi kendine yasaklamıyor. Nihayetinde, bu kitapları yayımlatmaya cesaret edebildiğine bakarsak, çekindiği noktaların da cesaretiyle üstesinden gelebilmiş. Koyduğu her taş, kendisi gibi “alt tabaka” bir aileden gelen kadınlar başta olmak, bir başka kadına basamak olabilir. Dahası, ahlâk yargılarından arınmaya bir adım daha yaklaştırabilir bizi. Çünkü gerçek lüks, genelgeçer normlara göre oluşturulmuş değerlere bağlı kalmaya ihtiyaç duymaksızın, varlığımızın bizatihi kendisinden ve içinde bulunduğumuz konumdan, koşullardan utanmadan yaşamak olabilir ancak: “Çocukken benim için lüks, kürk mantolar, uzun elbiseler ve deniz kenarındaki villalardı. Daha sonra, bunun entelektüel bir yaşam sürmek olduğuna inandım. Şimdi bana öyle geliyor ki lüks aynı zamanda, bir erkeğe ya da bir kadına olan tutkuyu yaşayabilmektir” (*Yalın Tutku*, 51).

Bu anlamda, mevzubahis iki kitap da Tülin Ural’ın (2020: 715) “Edebiyat ne yapar?” sorusuna feminist perspektiften cevapla işaret ettiği işlevleri yerine getiriyor; Ernaux’nun hayat serüveni içinde kendine oluşturduğu yeni kimlikleriyle yaşadığı duyguları, özellikle de “ağza alınması yasaklı alanlardaki duygularını, başta da arzularını” dile getiriyor, öznelliklerini ve kimliklerini “hikâye ediyor”. Bu hikâyeleme hangi dönemde yazılmış olurlarsa olsunlar, feminist edebiyat ürünlerinin belki de en büyük ortaklıklarından biri.

Bir bakıma, kadınların yoğun bir biçimde yazınsal faaliyetlerle ilgilenebilir hale gelmesinden beri, hissettiklerimizde, deneyimlediklerimizde ne yalnız ne de yanlış olduğumuzu dünya ölçüğünde ve direkt biçimde duyumsayabilmemizi sağladı bu eserler.

Yazanın toplumsal cinsiyetinin ötesinde (çünkü cinsiyet her zaman bunu garanti etmez) erkek egemen edebiyat dünyasının da, o dünyanın kurallarını belirlediği anlatı formunun da dışına çıkılması sayesinde, artık “seçeneğimiz var”: “Biz bilmiyorsak, farkına varmadıysak da yazarlarımız, sanatçılarımız bize içinde sıkıştığımız kurumların çarpıklığını gösterecek güce ve imgeleme, başka metinlerin mümkün olduğunu söyleyecek bir öngörüye sahipler. Seçeneğimiz var. Farklı metinleri görebilmemiz, mümkün olabileceklerini düşünmemiz yeterli.” (Ergun, 2009: 494).

Ernaux'nun metinleri, bizim için işte o yeni limanlara kalkan bir gemi inşa ediyor.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (2009) *Hayali Cemaatler*. Çev. İ. Savaşır. İstanbul: Metis.
- Berktaş, F. (2019) “Sonradan” Söz. Kaygusuz, S. & Gündoğan İbrişim, D. haz. *Gaflet* içinde. İstanbul: Metis: 253-278.
- Donovan, J. (2013) *Feminist Teori*. Çev. M. Gevrek, A. Bora ve F. Sayılan. İstanbul: İletişim.
- Erdoğan, E. (2020) Suçluyum, Çaresizim, Kızgın ve Kırgınım: Feminist Sahanın Duyguları, Gücü ve Etiği. Erdoğan, E. & Gündoğdu, N. haz. *Türkiye’de Feminist Yöntem* içinde. İstanbul: Metis: 278-306.
- Ergun, Z. (2009) *Erkeğin Yittiği Yerde*. İstanbul: Everest.
- Ernaux, A. (2022) *Babamın Yeri*. Çev. S. İdemen. İstanbul: Can Yayınları.
- Ernaux, A. (2022) *Yalın Tutku*. Çev. Y. Avunç. İstanbul: Can Yayınları.
- Gellner, E. (2008) *Uluslar ve Ulusçuluk*. Çev. B. Ersanlı. İstanbul: Hil Yayın.
- Hobsbawm, E. J. (2010) *Milletler ve Milliyetçilik*. Çev. O. Akınhay. İstanbul: Ayrıntı.
- Hernández, A. S. (2017) L’auto-socio-biographie d’Annie Ernaux, un genre à l’écart. *Anales de Filología Francesa*, 25: 187-205.
- Sever, M. (2017) İstanbul Kuaförlerinin Her Hali: Zanaat, Mekân, İnsanlar. Şenol Cantek, F. haz. *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda* içinde. İstanbul: İletişim: 283-322.
- Ural, T. (2020) Erken Cumhuriyet Dönemi Romanında Feminist Söz. Saygılıgil, F. & Berber, N. haz. *Feminizm* içinde. İstanbul: İletişim: 715-730.
- Walby, S. (2011) Kadın ve Ulus. Altınay, A.G. haz. *Vatan Millet Kadınlar* içinde. İstanbul: İletişim: 35-64.
- Yuval-Davis, N. (2010) *Cinsiyet ve Millet*. Çev. A. Bektaş. İstanbul: İletişim.